

พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล
The Power of Buddhist Young Volunteers for Fake News
Alerts in the Digital Age

กฤติยา ถ้ำทอง

Krittiya Tumtong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhaphanya Sridvaravadi Buddhist College

Corresponding Author, Email: krittiya.tumtong@gmail.com

Received June 8, 2022; Revised June 17, 2022; Accepted: June 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล (2) ถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล และ (3) ศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตการณ์ และแบบสนทนากลุ่ม ผลวิจัยพบว่า

1. กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) กระบวนการภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม (2) กระบวนการนักสร้างข่าวลวง และ (3) กระบวนการเทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม

2. การถอดบทเรียนกิจกรรมอบรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้ข่าวปลอมยุคดิจิทัล ผลที่ได้ คือ (1) การรู้จักเครือข่ายสื่อดิจิทัลออนไลน์ การเกิดข่าวปลอม เป้าหมาย และผลความเสียหาย (2) เกิดหลักคิดวิเคราะห์การสร้างข่าวปลอม และวิธีนำมาเป็นเครื่องมือในการเสพสื่อ (3) รู้เทคนิคพิเศษการตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักกาลามสูตร และหลักโยนิโสมนสิการ

3. แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล มีดังนี้ (1) แนวทางตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล (2) กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอม และ (3) แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม

คำสำคัญ: การตื่นรู้; ข่าวปลอม; ยุวพุทธ

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to investigate the processes of cultivating fake news alerts on Buddhism among Buddhist young volunteers in the digital age; 2) to take lessons learned from activities involving the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age; and 3) to explore the suitable guidelines on the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age. A qualitative research method was used in the study. The data collection tools for the study included an in-depth interview form, an observation form, and guidelines for focus group discussions. From the study, the following results are found:

1) The processes of cultivating fake news alerts on Buddhism among Buddhist young volunteers in the digital age include the processes of threatening and dealing with fake news creators, producing fake news, and examining fake news.

2) Through the after-action review (AAR), the lessons learned were drawn from activities involving the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age as follows:

The first process is "Threatening and dealing with fake news," which allows participants to learn about the network of social and digital media, as well as the origin, goals, and harm caused by fake news.

The second process is "Fake news creators," which allows participants to learn about the techniques used to create fake news, enabling them with critical thinking skills in creating fake news and allowing them to apply the skills as media consumption tools.

The third process is "Techniques for Examining Fake News," which teaches participants how to examine fake news using Buddhist teachings such as *Kālāmasutta* (advice on how to investigate doubtful matters) and *Yonisomasikāra* (thorough attention).

3) The suitable guidelines on the power of Buddhist young volunteers for fake new alerts in the digital age are: (1) The guidelines for fake news alerts in the digital age; (2) The process of cultivating fake news alerts; and (3) The guidelines for screening fake news. Keywords: Alert; Fake News; Young Buddhists.

Keywords: Awakening; Fake news; Buddhist youth

บทนำ

ความล้ำสมัยของเทคโนโลยียุคดิจิทัลในปัจจุบัน ทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถเผยแพร่ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อาทิเช่น อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ ผู้บริโภคสามารถเสพสื่อได้อิสระเสรี ความก้าวหน้าของการสื่อสารจึงเกิดการบริโภคข่าวสารในรูปแบบใหม่ที่ผู้เสพสื่อกลายเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสาร (Two-way communication) ในเวลาเดียวกัน จากบทบาทเดิมที่เป็นแบบ Passive audience กลายเป็น User Generated Content (UGC) ที่สามารถเป็นทั้งผู้ผลิตข่าวสารและนำเสนอข้อมูลต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายไปในวงกว้างหลายรูปแบบอย่างรวดเร็ว ยากต่อการควบคุมและบริหารจัดการที่เหมาะสม ทำให้พบข้อมูลเท็จหรือที่เรียกว่าข่าวปลอม (Fake news) เป็นจำนวนมากบนแพลตฟอร์มออนไลน์หลายรูปแบบ ตามเจตนาของผู้ส่งสารที่แตกต่างกัน (เขมนิจ มาลาเว, 2564)

ผลสำรวจสถิติของผู้ใช้สื่อในยุคดิจิทัลปี 2021 พบว่าจะมีบัญชีการใช้งานของผู้ใช้ทั่วโลกประมาณ 4.2 ล้านล้านแอคเคาท์ โดยข้อมูลของ We Are Social ดิจิทัลเอเจนซีชื่อดังของประเทศสิงคโปร์ ได้ทำการรวบรวมสถิติพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียทั่วโลก เมื่อดูจากสถิติการใช้งานของประเทศไทยพบว่า ปี 2564 คนไทยท่องโลกอินเทอร์เน็ตบนมือถือกว่า 5 ชั่วโมง 7 นาที มากเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากประเทศฟิลิปปินส์ และบราซิล (TANA, 2564) โดยออนไลน์ทุกวันเฉลี่ย 9 ชั่วโมง 38 นาที และการสำรวจของผู้ใช้เฟซบุ๊กทั่วโลกที่มีการจัดแบ่งตามภาษาพบว่า “ภาษาไทย” อยู่ในอันดับ 12 ของโลก (Nattapon Muangtum, 2564)

ปัจจุบันการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางสื่อออนไลน์สามารถเข้าได้ทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีการจำกัด และหนึ่งในนั้นรวมถึง “เยาวชนในยุคดิจิทัล” ซึ่งเป็นวัยที่เกิดในยุคการพัฒนาของสื่อดิจิทัล ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995) ที่เรียกเด็กกลุ่มนี้อีกอย่างว่า digital native (ชนพื้นเมืองดิจิทัล) เป็นเด็กที่เติบโตและคุ้นเคยกับเทคโนโลยียุคดิจิทัลมาตั้งแต่เกิด (วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์, 2564) อย่างไรก็ตามแนวโน้มการใช้ชีวิตบนโลกสังคมออนไลน์ที่มีเพิ่มขึ้นของเด็กและเยาวชนถือเป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงในขณะเดียวกัน “โอกาส” คือ การที่สามารถใช้ประโยชน์จากช่องทางการติดต่อสื่อสารบนโลกออนไลน์ในการหาความรู้และข้อมูลต่างๆ มาเพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพและทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตและการทำงานในอนาคตได้ แต่ในขณะเดียวกัน “ความเสี่ยง” เป็นภัยออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2564) เช่น ข่าวปลอม (Fake news) การนำเสนอเนื้อหาเกินจริง สร้างภาพ บิดเบือน มอมเมาให้เยาวชนหลงเชื่อไปตามกลไกทางการตลาด เมื่อเยาวชนเสพสื่อจนหลงเชื่ออย่างขาดวิจารณญาณ จึงกลายเป็นเหยื่อของสื่อโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจว่าเยาวชนควรได้รับการส่งเสริมและเรียนรู้การเท่าทันสื่อ (Media Literacy) สร้างความเข้าใจและทักษะในการบริโภคสื่อในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้น อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการฝึกทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญถึงขั้นถูกระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อสารมวลชนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ภายใต้กรอบแนวคิด “การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน” (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2552) โดยมีหลักการหนึ่งระบุว่า “การยกระดับความรู้ทันสื่อให้สูงขึ้น” ในปี ค.ศ. 1982 องค์การยูเนสโก ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาก

รู้เท่าทันสื่อโดยกำหนดไว้ในปฏิญญา Grunwald (Grunwald Declaration) ว่า “เราต้องเตรียมเยาวชนสำหรับการอยู่ในโลกของอิทธิพลจากภาพ คำ และเสียง” ซึ่งถูกมองสำคัญในการรู้เท่าทันสื่อ คือต้องเข้าใจกระบวนการและวิธีการตีความ รวมถึงการตื่นรู้ที่จะหาวิธีการใหม่ๆ ในการรู้เท่าทันสื่อ (ปริศนา เขียวสุทธิ, 2561)

ผลกระทบที่เกิดกับบริบทสังคมไทยอันเป็นสังคมพุทธศาสนาที่ได้รับจากกระแสสังคมโลกออนไลน์ซึ่งมีความเติบโตอย่างรวดเร็วและการเปิดรับกระแสบริโภคนิยมที่สูง คือการทำให้ศาสนาไม่สามารถเข้าถึงจิตของมนุษย์ได้เหมือนในอดีตโดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชน ดังนั้นการตระหนักรู้ในการหาวิธีการรองรับเพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหันมาใส่ใจกับภัยร้ายของข่าวลวงออนไลน์ที่กำลังคืบคลานเข้ามาสู่ชีวิตประจำวันอย่างไม่รู้ตัว จึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยวิธี “การตื่นรู้” เป็นหนึ่งในวิธีการที่จะสามารถทำให้เยาวชนไทยที่ขึ้นชื่อว่าเป็นเด็กเมืองพุทธสามารถที่จะยกระดับความรู้ทันสื่อในยุคดิจิทัลให้สูงขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะการตื่นรู้เปรียบได้กับคำว่า “สัมปชัญญะ” ซึ่งเป็นความรู้พร้อม ความรู้ตระหนักรู้ ความรู้แจ้งเข้าใจชัด ควบคู่กับสติ การใช้ปัญญาอย่างถูกต้อง

จากความสำคัญข้างต้น จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล” คณะผู้วิจัยเล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชน ซึ่งผลจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาทักษะ ในการรู้เท่าทันสื่อ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนและประชาชน รวมทั้งการสร้างสังคมการเรียนรู้ให้เกิดพัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล
2. เพื่อถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
3. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดตรัง จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดลำพูน ประชากร คือ นิสิตและนักเรียนที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการยุวพุทธจิตอาสาจาก 5 พื้นที่ คือ (1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนมัธยมวัดควนวิเศษมูลนิธิ จังหวัดตรัง (2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนเทศบาล 1 จังหวัดนครสวรรค์ (3) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม (4) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ (5) นิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งแต่ละพื้นที่มีจำนวนผู้เข้าอบรมจำนวนที่ละ 70 คน รวมทั้งหมดจำนวน 350 คน กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random) จากแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

(Key Informants) โดยทำการคัดเลือกจำนวนพื้นที่ละ 3 คน ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งหมด 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ชนิด ประกอบด้วย (1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (2) แบบสังเกตการณ์ และ (3) แบบแนวทางการสนทนากลุ่ม

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยที่เป็นการเลือกอย่างเจาะจงโดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการวิจัยเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้วิจัยจะพูดคุยสนทนอย่างเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเตรียมประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เพื่อช่วยให้สามารถสัมภาษณ์ได้ครบทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา ประเด็นการถามยืดหยุ่นตามบริบทขณะดำเนินการสัมภาษณ์ เมื่อสัมภาษณ์ไปไประยะหนึ่งผู้วิจัยทำการสรุปประเด็น เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ผ่อนคลายและเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง และเมื่อทำการสัมภาษณ์เสร็จแล้วผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ซักถามในประเด็นที่สงสัยหรือประเด็นที่ต้องการถาม พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตกิริยา สีหน้าของผู้ให้ข้อมูลขณะการสัมภาษณ์ทั้งนี้เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกต 2 แบบ คือ (1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีบทบาทที่มีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ในกระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการของค่ายยุวพุทธอาสา โดยทำให้ผู้วิจัยมีความเป็น “คนใน” มากกว่า “นักวิจัย” ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจความรู้สึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยขณะที่ให้ข้อมูลทั้งจากสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง และการแสดงกิริยาต่างๆ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจบริบทที่ทำการศึกษามากยิ่งขึ้น และ (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยผู้ทำการสังเกตในกิจกรรมต่างๆ ช่วงที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม โดยจดบันทึกรายละเอียดของสิ่งที่ต้องการสังเกตและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยซึ่งได้คัดเลือกมาแบบเจาะจง ทั้ง 5 แห่ง แห่งละ 3 คน โดยทำการสนทนากลุ่มกับแต่ละกลุ่มคนละครั้งแยกกันไปตามสถานที่ฝึกอบรมกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ใช้การวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สือชาวปทุมทางพระพุทธ ศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สือชาวปทุมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ กระบวนการที่ 1 ภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม กระบวนการที่ 2 นักสร้างชาวลวง กระบวนการที่ 3 เทคนิคการตรวจสอบชาวปทุม โดยแต่ละกระบวนการ สรุปได้ดังนี้

1.1 ภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม เป็นกระบวนการที่ปลูกฝังให้เห็นถึงภัยร้ายของชาวปทุมและการรับมือ โดยมีประเด็นในการดำเนินการประกอบด้วย (1) สารสำคัญของภัยร้ายและการรับมือชาวปทุม (2) เนื้อหาการเรียนรู้ (3) สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรม และ (4) การฝึกอบรมซึ่งสาระสำคัญ เป็นการฝึกทักษะความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อให้ยุวพุทธอาสาได้มีความรู้เท่าทันชาวปทุมหรือสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โทษทางกฎหมาย รวมทั้งภัยร้ายจากชาวปทุม ฝึกการ

วิเคราะห์ข่าวลวงทางศาสนาตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อให้สามารถมีการรับมือข่าวลวงทางศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งข่าวลวงทางศาสนาออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ข่าวชวนเชื่อที่บิดเบือนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา (2) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหลอกลวงหรือล่อลวงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่บุคคลและองค์กร (3) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร สร้างความแตกแยก และความระแวงในวงการคณะสงฆ์และสังคม

1.2 นักสร้างข่าวลวง วัตถุประสงค์ของกระบวนการนี้ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงพื้นฐานของการสร้างข่าวลวงหรือข่าวปลอมว่าเป็นอย่างไร รู้จักกระบวนการเกิดขึ้นของข่าวลวง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์ข่าวลวงหรือข่าวปลอมต่างๆ ที่ได้พบเจอ การดำเนินการในกระบวนการนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีการกำหนดให้มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมย่อยที่ 1 “เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ” กิจกรรมย่อยที่ 2 “Design Thinking คิดเป็นข่าว” และกิจกรรมย่อยที่ 3 “นักสร้างข่าวลวง”

1.3 เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม สำคัญเป็นกระบวนการฝึกอบรมปฏิบัติการการตรวจสอบข่าวปลอม โดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงระบบสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อมูลข่าวปลอม ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนำหลักการตรวจสอบมาใช้ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ 2 หลักการ คือ หลักของการไม่เชื่อไว้ก่อนหรือที่เรียกว่า “หลักกาลามสูตร” และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วน หรือ “หลักโยนิโสมนสิการ 10 ประการ

ประเด็นที่ 2 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ (1) กระบวนการตรวจสอบในเชิงหลักการ กับ (2) กระบวนการตรวจสอบเชิงปฏิบัติ โดยมีขั้นตอนในแต่ละกระบวนการ ดังนี้

กระบวนการตรวจสอบในเชิงหลักการ มี 3 ประการที่สำคัญ คือ (1) ต้องแน่ใจว่าแหล่งข่าวที่ให้ข่าวข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ (2) ควรมีการปลูกฝังความช่างสงสัย และความคิดแบบเคลือบแคลงในการรับข่าวสาร แต่ไม่ใช่เป็นความคิดแบบอคติ (3) ในระหว่างกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงต้องระวังเรื่อง “อคติ” เพราะอาจถูกหลอกได้ง่าย

กระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ มี 3 ประการ ได้แก่ (1) ตรวจสอบคนโดยใช้เครื่องมือช่วยในการตรวจสอบแหล่งข้อมูล แบ่งเป็นการตรวจสอบเนื้อหาในตัวเองกับการตรวจสอบแหล่งที่มาของเนื้อหา (2) ตรวจสอบเว็บไซต์และผลการค้นหา สิ่งสำคัญของการตรวจสอบรายละเอียดอย่างระมัดระวัง (3) การตรวจสอบเครือข่ายออนไลน์ โซเชียลมีเดีย (สุนันทา แยมทัพ และ อรัญญา ศิริผล, 2561)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อถอดบทเรียนกิจกรรมพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

ผู้วิจัยสามารถสรุปด้วยวิธีการถอดบทเรียนแบบหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) ที่เป็นการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เป็นการทบทวนการดำเนินกิจกรรมซึ่งผลการถอดบทเรียนจากแต่ละกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 “ภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม” พบว่า ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รู้จักเครือข่ายสังคม สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม เพื่อใช้สื่อสารระหว่างกันผ่านทางเว็บไซต์ และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใด ๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยเน้นให้ผู้เข้าอบรมเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมหรือข่าวลวง ว่าเรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา หรือบางครั้งข่าวปลอมบางข่าวอาจมีข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้แต่อาจเป็นข้อมูลที่ถูกรสร้างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง รวมไปถึงการรู้ข่าวปลอมเกิดขึ้นได้อย่างไร และเป้าหมายข่าวปลอมเพื่ออะไร ที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบของข่าวปลอมนั้นส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายอย่างไรบ้าง

กระบวนการที่ 2 “นักสร้างข่าวลวง” พบว่าได้มีการสอนวิธีเทคนิคในการสร้างข่าวปลอมให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ แล้วให้พิจารณาว่าจริงหรือเท็จ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ในการสร้างข่าวปลอม ขณะเดียวกันก็สามารถนำการคิดข่าวลวงนั้นมาเป็นเครื่องมือในการเสพสื่อต่อไปได้ด้วย การดำเนินการกระบวนการนี้เป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีกิจกรรมย่อยประกอบด้วย (1) เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ (2) Design Thinking คิดเป็นข่าว และ (3) นักสร้างข่าวลวง ผลที่เกิดขึ้นจากแต่ละกิจกรรมย่อยสามารถตอบทเรียนได้ดังนี้

กิจกรรมย่อยที่ 1 “เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าร่วมมีความสัมพันธ์กันมากขึ้นผู้ที่อายุน้อยกว่าสามารถคุยกับผู้ที่มีอายุมากกว่าได้มากขึ้น ทำให้ช่องว่างระหว่างวัยเริ่มกระชับมากขึ้น มีความคุ้นเคยกันมีความสนุกสนานและมีบรรยากาศในการทำงานร่วมกันมากขึ้น และสุดท้ายตัวกิจกรรมนี้เชื่อมโยงไปถึงการสร้างสื่อ คือการหาข้อมูลส่วนบุคคลอันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างข่าวให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เราจะสื่อสารได้อีกด้วย

กิจกรรมย่อยที่ 2 “Design Thinking คิดเป็นข่าว” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้และเปลี่ยนทัศนคติกับสมาชิกในกลุ่มกับคำตอบในประเด็นคำถามต่าง ๆ นำมาสู่การสร้างข่าวเพื่อสื่อสารประเด็นที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันออกแบบได้เห็นทักษะการเป็นนักสื่อสาร ผู้เข้าอบรมมีความกระตือรือร้น ร่วมแรงร่วมใจ การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน และการเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน

กิจกรรมย่อยที่ 3: “นักสร้างข่าวลวง” สิ่งที่เกิดขึ้น: เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์และความกระตือรือร้นในการสร้างข่าว และที่สำคัญประเด็นข่าวที่นำเสนอสื่อให้เห็นว่าส่วนใหญ่เข้าใจในประเด็นขององค์ประกอบของข่าวปลอมเป็นอย่างดี เข้าใจขั้นตอนการทำงานของสื่อว่าการสร้างข่าวเท็จหรือ Fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ เมื่อเข้าใจแล้วก็สามารถสร้างข่าวปลอมได้ ซึ่งเป้าหมายในการเรียนรู้จากกิจกรรมนี้เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้และเข้าใจกับข่าวปลอม เมื่อรู้ละเอียดก็จะสามารถตั้งรับกับข่าวปลอมได้

กระบวนการที่ 3 “เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม” สิ่งที่เกิดขึ้น: ผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้เทคนิคพิเศษในการใช้หลักทางพระพุทธศาสนาตรวจสอบข่าวปลอม โดยการใช้หลักของการไม่เชื่อไว่ก่อนหรือที่เรียกว่า “หลักกาลามสูตร” และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนหรือ “หลักโยนิโสมนสิการ”

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางที่เหมาะสมของพลังพุทธศาสนาต้นรู้สู่สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล มีดังนี้

3.1 แนวทางตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) อย่าหลงเชื่อหัวข่าวข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะกดตาที่ใช้ตัวหนาและเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) (2) พิจารณาลิงค์อย่างถี่ถ้วน ลิงค์ปลอมหรือลิงค์ที่ดูคล้ายลิงค์จริงอาจเป็นสัญญาณเตือนของข่าวปลอม (3) ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจว่าเรื่องราวนั้นเขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่เชื่อถือ (4) สังเกตสิ่งผิดปกติเว็บไซต์ (5) พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือน (6) ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผล (7) ตรวจสอบหลักฐาน แหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง (8) เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่นๆ (9) ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งการแยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีทำได้ยาก และ (10) บางเรื่องก็จูงใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจรรย์ญาณในการอ่าน (พลอยวิไล ทองรักษ์, 2562)

3.2 กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อตัวเองเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อและข่าวสาร (2) การรู้จักสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความหมายและประเภทของสื่อและข่าวสาร (3) การรู้จักนักสร้างข่าว เป็นการเรียนรู้ เข้าใจขั้นตอนการทำงานของสื่อข่าวว่าการสร้างข่าวปลอม หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ และ (4) การรู้จักหลักการและแนวทางการตรวจสอบข่าวปลอม ด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ และการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ด้วยกระบวนการตรวจสอบในเชิงกับกระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ

3.3 แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น เป็นการประเมินว่ามีแหล่งข่าวอื่นที่มีเนื้อหาข่าวในลักษณะเดียวกันหรือไม่ (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว เป็นการตรวจสอบหาต้นตอของข่าวที่สื่อออกมา (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ เป็นการตรวจสอบแหล่งข่าวอื่นๆ ประกอบ เพื่อยืนยันว่ามีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริง และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง หรือหาข้อมูล เพิ่มเติมจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยได้พบประเด็นสำคัญๆ ในแต่ละวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุวพุทธอาสาในยุคดิจิทัล

ผู้วิจัยสามารถสรุปด้วยวิธีการการถอดบทเรียนแบบหลังปฏิบัติการที่เป็นการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เป็นการทบทวนการดำเนินกิจกรรมซึ่งผลการถอดบทเรียนจากแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กระบวนการที่ 1 “ภัยร้ายและการรับมือข่าวปลอม” พบว่า ทำให้ผู้เข้าอบรมได้รู้จักเครือข่ายสังคมออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคมเพื่อใช้สื่อสารผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อ รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมหรือข่าวลวง ข่าวที่มีเนื้อหาเป็นเท็จ ว่าเรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา

หรือคำพูด ข่าวปลอมบางข่าวอาจมีส่วนข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ แต่อาจมีข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงเดิม รวมไปถึงการรู้ว่าข่าวปลอมเกิดขึ้นได้อย่างไร และเป้าหมายของการสร้างข่าวปลอมเพื่ออะไร ที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบของข่าวปลอมนั้นส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายอย่างไรบ้าง สอดคล้องกับสิงห์ สิงห์ขจร ได้วิจัยเรื่อง "กระบวนการจัดการข่าวสารที่เป็นเท็จ (FAKE NEWS) ผลพบว่า ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบการเสียดสีและการล้อเลียน 1 ข้อมูลข่าวสารแบบที่ทำให้เข้าใจผิด 1 ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบหัวข้อข่าวที่ทำให้เข้าใจผิด 1 ข้อมูลข่าวที่เป็นเท็จแบบอ้างอิงแหล่งที่มาที่เป็นเท็จ 1 ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จแบบใช้ภาพที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา 1 วารสารที่เป็นเท็จแบบมีการให้ข้อมูลที่ผิดพลาด 1 และสุดท้ายคือ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเนื้อหาที่จงใจสร้างข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จทั้งหมด การตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จสามารถทำได้ด้วยการตรวจสอบความผิดปกติของข้อมูลหรือรูปแบบของข้อมูลที่ผิด และการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากการประเมินแหล่งที่มาและเนื้อหาภาพ แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จมีขั้นตอนคือ การตรวจสอบผู้เผยแพร่จากต้นทางการตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่อ้างถึง ในบทความการตรวจสอบเวลาในการเผยแพร่ การตรวจสอบที่อยู่ของเว็บไซต์ และการตรวจสอบเท็จจริงบนสื่อสังคมออนไลน์ เป็นกระบวนการที่สื่อมวลชนและประชาชนนำมาใช้ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารก่อนที่จะนำเสนอไปสู่สาธารณะ (สิงห์ สิงห์ขจร, 2562)

กระบวนการที่ 2 “นักสร้างข่าวลวง” ซึ่งผลการถอดบทเรียน: กระบวนการนักสร้างข่าวลวงนี้ ได้ให้นักเรียนเป็นผู้สร้างข่าวลวง โดยได้สอนวิธีเทคนิคในการสร้างข่าวลวง แล้วให้เพื่อน ๆ พิจารณาว่า จริงหรือเท็จ ซึ่งกระบวนการนี้ ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ในการสร้างข่าวปลอม ในขณะเดียวกันก็สามารถนำการคิดข่าวลวงนั้นมาเป็นเครื่องมือในการเสพสื่อต่อไปได้ด้วย โดยการดำเนินการกระบวนการที่ 2 ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการ ได้มีกิจกรรมย่อยที่ประกอบด้วย กิจกรรมย่อยที่ 1 เกมตาราง 8 ช่อง ประลองสติ กิจกรรมย่อยที่ 2 Design Thinking คิดเป็นข่าว และกิจกรรมย่อยที่ 3 นักสร้างข่าวลวง

กระบวนการที่ 3 “เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอม” ผลการถอดบทเรียน: เทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอมนี้ เป็นเทคนิคพิเศษที่ผู้เข้าร่วมโครงการไม่เคยได้รู้หรือได้รับมาก่อน ซึ่งเป็นเทคนิคทางพระพุทธศาสนา คือการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการตรวจสอบข่าวปลอม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรมทั้ง 5 แห่ง ต่างก็ตั้งใจและไม่เคยรู้มาก่อนว่ามีหลักธรรมที่ใช้ตรวจสอบข่าวปลอมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักของการไม่เชื่อไว้ก่อนหรือที่เรียกว่าหลักกาลามสูตร และหลักการใช้ปัญญามาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนหรือหลักโยนิโสมนสิการซึ่งสอดคล้องกับกัณฐัทัฬห เลิศฤทธิ เศรษฐ์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD” ที่ผลการศึกษาพบว่าวิธีการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD มี 4 ขั้นตอน คือ (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเข้มงวดในทุกขั้นตอนก่อนการนำเสนอข้อมูลในรายการข่าว ถึงแม้ว่าความรวดเร็วในการรายงานข่าวทางออนไลน์จะช่วยทำให้ผู้อ่านรับข้อมูลข่าวสารอย่างทันท่วงทีแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือข่าวบางส่วนไม่ได้รับการคัด

กรองคุณภาพและความถูกต้องเนื่องจากเป็นสื่อที่เปิดกว้างและไม่ได้ถูกจำกัดขาวในการนำเสนอจากสื่อมวลชนกระแสหลักอีกต่อไป (กัญฐทัฬห เลิศฤทธิเศรษฐ์, 2562)

ขณะที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันสรุปหลักการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ได้ดังนี้ คือ (1) วิธีการสังเกตง่ายที่สุดก็คือสังเกตป้ายโฆษณา เมื่อเข้าไปแล้วจะมีแต่โฆษณาที่ผิดกฎหมาย ทั้งโฆษณาเว็บไซต์ไปเสียจนอาจารย์ ฯลฯ เพียงเท่านี้ก็สรุปได้ว่าเว็บไซต์นั้นๆ ไม่น่าเชื่อถือ และข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม (2) สังเกตที่ชื่อของเว็บไซต์ ซึ่งชื่อเว็บไซต์มักจะเลียนแบบเว็บไซต์ข่าวต่างๆ แล้วใส่คำสร้อยเพิ่มหรือสะกดไม่ถูกต้อง ให้คนที่ไม่ค่อยคุ้นกับชื่อ ภาษาอังกฤษของสำนักข่าวสับสนเอาได้ และ (3) สมมติฐานที่ว่าเมื่อเนื้อหาข่าวมันปลอม รูปภาพประกอบข่าวปลอมข่าว ก็ต้องปลอมเช่นเดียวกัน

2. แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธอาสาดันรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

จากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการถอดบทเรียนจากการจัดโครงการอบรมผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในการจัดกิจกรรมโครงการอบรมพลังยุทธอาสาดันรู้ข่าวปลอมในยุคดิจิทัล พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำไปเป็นแนวทางได้ดังนี้

2.1 แนวทางที่ผู้รู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย (1) อย่าหลงเชื่อหัวข่าวดัง ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะดุดตาที่ใช้ตัวหนาและเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) (2) พิจารณาลิงค์อย่างถี่ถ้วน (3) ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจว่าเรื่องราวที่เขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ (4) สังเกตสิ่งที่ผิดปกติเว็บไซต์ ข่าวปลอมหลายแห่งมักจะกดคำผิดหรือมีการจัดวางรูปแบบที่ดูไม่เป็นมืออาชีพ (5) พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือนบางครั้งรูปภาพอาจเป็นรูปจริงแต่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของเรื่องราว (6) ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผล (7) ตรวจสอบหลักฐาน ตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง (8) เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่นๆ หากไม่มีแหล่งข่าวอื่นที่รายงานเรื่องเดียวกัน ก็อาจเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม (9) ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งการแยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีทำได้ยาก และ (10) บางเรื่องก็จูงใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจารณ์ญาณในการอ่าน ซึ่งทั้งหมดที่สรุปมามีแนวทางที่สอดคล้องกับเคลว วาเดล (Claire Wardle) ได้กล่าวว่ารูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอมและข่าวชวนเชื่อที่สร้างความเข้าใจผิด 6 ลักษณะ คือ (1) มีเนื้อหาเลียนแบบ ล้อเลียน เสียดสี (Satire or Parody) (2) มีเนื้อหาชี้แนะ (Misleading Content) อาจมีเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง แต่บิดเบือนในเชิงชี้แนะไปในทางใดทางหนึ่ง (3) มีเนื้อหาแอบอ้าง (Imposter Content) การแอบอ้างเป็นแหล่งข้อมูลหรืออ้างตัวเป็นแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ (4) เนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้น (Fabricated Content) เป็นเนื้อหาปลอมที่สร้างมาใหม่ทั้งหมด (5) เนื้อหาที่ผิดบริบท (False Content) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้ไม่ถูกในบริบท หรือสถานการณ์นั้น และ (6) เนื้อหาที่หลอกลวง (Manipulated Content) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้เพื่อเจตนาหลอกลวง (RAINMAKER, 2563)

2.2 กระบวนการปลูกฝังการรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อตัวเองเกี่ยวกับความรู้ด้านสื่อและข่าวสารที่ต้องทั้งด้านความหมายและประเภทของสื่อข่าวสาร (2) การรู้จักสื่อ เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความหมายและประเภทของสื่อและข่าวสาร (3) การรู้จักนักสร้างข่าว เป็นการเรียนรู้ เข้าใจ

ขั้นตอนการทำงานของสื่อข่าวว่าการสร้างข่าวปลอม หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ และ (4) การรู้จักหลักการและแนวทางการตรวจสอบข่าวปลอม เป็นการเรียนรู้การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ และการตรวจสอบข่าวปลอมผ่านระบบสารสนเทศ และ Application ด้วยกระบวนการตรวจสอบในเชิงกับกระบวนการตรวจสอบในทางปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง” ของสุปัญญา อภิวงศ์โสภณ ที่พบว่าพัฒนาการของสื่อในช่วงศตวรรษที่ 19 สิ่งพิมพ์ในรูปแบบกระดาษยังมีราคาถูก จึงทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงหนังสือพิมพ์ได้ง่าย การเผยแพร่ข่าวสารปริมาณมาก ทำให้เกิดความกังวลว่าสื่อมวลชนจะมีส่วนสำคัญในการชักจูงแนวความคิดของประชาชนให้โน้มเอียงไปตามที่ต้องการได้มากกว่าผู้นำประเทศ ต่อมาเกิดการเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารไปสู่สื่อสังคมออนไลน์ มีโครงสร้างแตกต่างอย่างมากกับเทคโนโลยีสื่อก่อนหน้านี้ การเจริญเติบโตของข่าวออนไลน์ทำให้เกิดความกังวล เกี่ยวกับความคิดเห็นที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายมากเกินไป จะทำให้ประชาชนสามารถสร้างเสียงสะท้อน ข้อเรียกร้องต่างๆ มากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความกังวลเกี่ยวกับแพลตฟอร์มใหม่ที่เกิดขึ้นอาจทำให้การทำงานของสื่อมวลชนถูกตรวจสอบมากยิ่งขึ้น เนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดให้กับผู้ใช้ได้โดยตรง มีการเผยแพร่กระจายข่าวกันได้โดยไม่ต้องมีการกลั่นกรองหรือการตรวจสอบความจริงหรือการตีความของสื่อหรือบุคคลใดๆ และผู้ใช้อย่างมีทางเลือกในการเข้าถึงสื่อมากขึ้นสามารถเข้าถึงสื่อได้หลายราย และสามารถเปรียบเทียบกันได้อีกด้วย โดยนำเสนอวิธีการตรวจจับข่าวปลอมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ทวิตเตอร์ด้วยวิธีเรียนรู้ด้วยเครื่องสุปัญญา (อภิวงศ์โสภณ, 2561)

2.3 แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม ประกอบด้วย (1) ประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตเบื้องต้น เป็นการประเมินว่ามีแหล่งข่าวอื่นที่มีเนื้อหาข่าวในลักษณะเดียวกันหรือไม่ (2) ตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มาของข่าว เป็นการตรวจสอบหาต้นตอของข่าวที่สื่อออกมา (3) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ เป็นการตรวจสอบแหล่งข่าวอื่นๆ ประกอบ เพื่อยืนยันว่ามีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริง และ (4) สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง หรือหาข้อมูล เพิ่มเติมจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ สอดคล้องกับณัฐา บางสุวรรณ์ ที่กล่าวว่า ระดับการรู้เท่าทันสื่อ คือระดับการรู้เท่าทันสื่อจากการวัดในด้านความรู้ ความคิด โดยกำหนดระดับการรู้เท่าทันสื่อออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ความตระหนัก ระดับที่ 2 ความเข้าใจ ระดับที่ 3 การวิเคราะห์ และระดับที่ 4 การประเมิน จากการตีความหมายของผู้รับสารจากสื่อ สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อหนังสือพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต (ณัฐา บางสุวรรณ์, 2560)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์พลังยุวพุทธอาสาเพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัลผ่านกระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ข่าวปลอม สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge structure) เกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ซึ่งนำเสนอได้ดังนี้

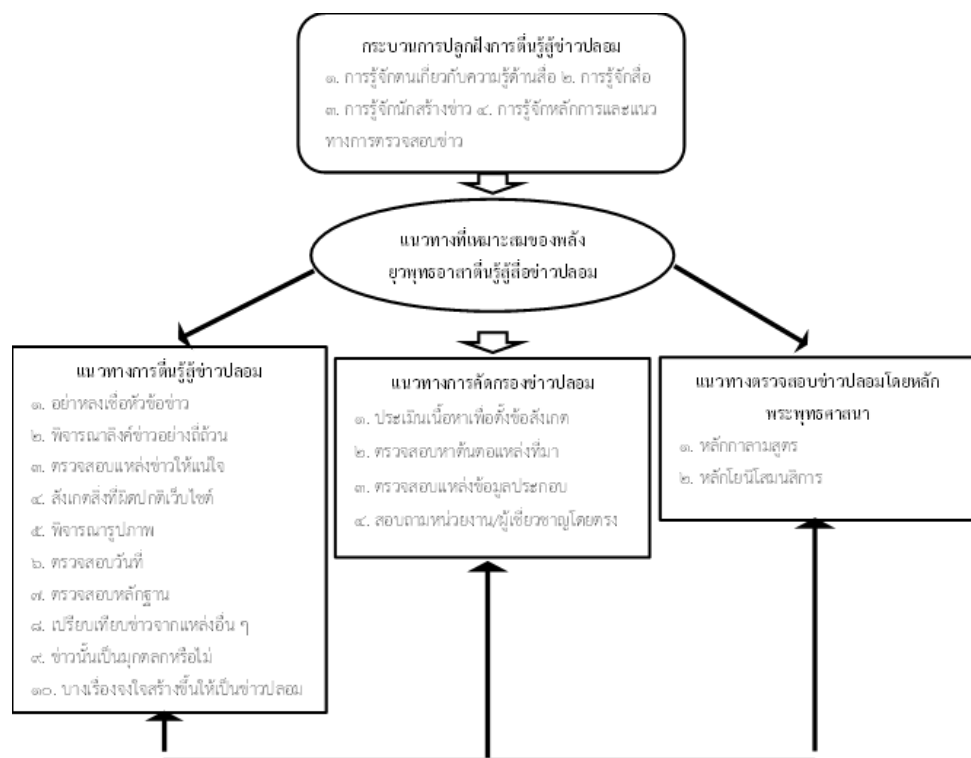
1) ขั้นตอนการตื่นรู้ข่าวปลอม เป็นขั้นตอนการเตือนตัวเองให้ตื่นรู้เกี่ยวกับการเสพสื่อและข่าวสารต่างๆ ว่าจะต้องคำนึงถึงการอย่าหลงเชื่อหัวข้อข่าว การพิจารณาถึงข้ออย่างถี่ถ้วน การ

ตรวจสอบแหล่งข่าวให้แน่ใจ การสังเกตสิ่งที่ผิดปกติเว็บไซต์ การพิจารณารูปภาพ ตรวจสอบวันที่ ตรวจสอบหลักฐาน มีการเปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่น ๆ หรือตรวจสอบว่าข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ เพราะจะมีบางเรื่องก็จูงใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม

2) ขั้นตอนการคัดกรองข่าวปลอม โดยประกอบด้วยการประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกต การตรวจสอบหาต้นตอแหล่งที่มา การตรวจสอบแหล่งข้อมูลประกอบ และการ สอบถามหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง

3) ขั้นตอนแนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยหลักกาลามสูตร กับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งหลักกาลามสูตร เพราะกาลามสูตรเป็นพระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด โดยมุ่งเน้นให้มีการพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อน แล้วจึงค่อยเชื่อ ขณะที่หลักโยนิโสมนสิการ เป็นหลักของการพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน การคิดที่ต้องมีสติปัญญา เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่ามีความเท่าเทียมกับความไม่ประมาทหรือ “อัปมาท”

จากกระบวนการและขั้นตอนแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาสมัครผู้สื่อข่าวปลอมข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิโครงสร้างได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1: กระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ผู้สื่อข่าวปลอม

จากแผนภูมิ จะพบว่าองค์ประกอบขององค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุวพุทธอาสาสมัครผู้สื่อข่าวปลอมเป็นแนวทางและขั้นตอนที่มีความสัมพันธ์กัน คือ จากกระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้ผู้สื่อข่าวปลอม ที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมที่ประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเกี่ยวกับความรู้

ด้านสื่อ (2) การรู้จักสื่อ (3) การรู้จักนักสร้างข่าว และ (4) การรู้จักหลักการแนวทางการตรวจสอบข่าว ซึ่งกระบวนการได้ทำให้เกิดการวิเคราะห์ถึงข้อมูลพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของสื่อและข่าวสารที่มีการนำเสนอทั้งในด้านปัจจัยบวกและปัจจัยลบ จนผลการวิเคราะห์ได้มีการตกผลึกที่ชัดเจน และได้เกิดมีกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลจนได้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธศาสตร์ด้านรู้สื่อข่าวปลอม โดยประกอบด้วย 3 แนวทาง แนวทางการตื่นรู้ข่าวปลอม แนวทางการคัดกรองข่าวปลอม และ แนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา

บทสรุป

บทความนี้เป็นการสรุปผลงานการวิจัยที่ศึกษากระบวนการปลูกฝังการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาของยุทธศาสตร์ โดยวิธีการถอดบทเรียนกิจกรรมจากโครงการอบรมพลังยุทธศาสตร์ด้านรู้สื่อข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิจัยทำให้ได้แนวทางที่เหมาะสมของพลังยุทธศาสตร์เพื่อการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมในยุคดิจิทัลที่ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ (1) ขั้นตอนการตื่นรู้ข่าวปลอม ซึ่งเป็นขั้นตอนการเตือนตัวเองให้ตื่นรู้เกี่ยวกับการเสพสื่อและข่าวสารต่างๆ (2) ขั้นตอนการคัดกรองข่าวปลอม ที่เป็นการประเมินเนื้อหาเพื่อตั้งข้อสังเกตหาต้นตอแหล่งที่มา และแหล่งข้อมูลประกอบข่าว และ (3) ขั้นตอนแนวทางตรวจสอบข่าวปลอมโดยหลักพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยหลักของกาลามสูตรกับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ จะเป็นกระบวนการ แนวทาง และขั้นตอนที่ผสมผสานกันได้อย่างดีที่สามารถทำให้ยุทธศาสตร์มีการตื่นรู้และสามารถที่จะแยกแยะรวมถึงการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในการเสพข่าวได้ว่าข่าวไหนเป็นข่าวปลอม ข่าวไหนเป็นข่าวจริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) สำนักพระพุทธศาสนาควรร่วมมือกับมหาเถรสมาคมในการกำหนดนโยบายให้องค์กรสงฆ์ทั่วประเทศมีการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 2) ภาครัฐควรมีนโยบายในการสนับสนุนงบประมาณให้กับองค์กรสงฆ์อย่างเพียงพอในการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 3) ภาครัฐควรมีการนำโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลไปปฏิบัติในทุกพื้นที่ของประเทศในรูปแบบลักษณะบูรณาการร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ “บวร”
- 4) สถาบันทางการศึกษาควรมีการจัดโครงการพุทธอาสาตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลให้กับบุคลากรทางการศึกษา เช่น ครู อาจารย์ ฯลฯ ในโรงเรียนและสถาบันทางการศึกษาต่างๆ เพื่อที่จะได้ไปนำความรู้ไปอบรมนักเรียนหรือนิสิตต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวแนวทางการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมของ ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาในสถาบันทางการศึกษา เพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันภัยร้ายของข่าวปลอมในยุคดิจิทัลให้กับนักเรียนและนิสิต

2) ควรมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางในการตื่นรู้สื่อข่าวปลอมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลในรูปแบบลักษณะบูรณาการร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อนำผลวิจัยไปใช้ในการจัดกิจกรรมป้องกันภัยร้ายจากข่าวปลอมในยุคดิจิทัลที่อาจเกิดขึ้นกับกับพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กัญฐทัฬห เลิศฤทธิเศรษฐ์. (2562). “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD”. *การค้นคว้าอิสระมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*.
- เชมินิจ มาลาเว. ยับยั้ง Fake News ด้วยการรู้เท่าทันและรู้วิธีการตรวจสอบ. สืบค้นเมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.rsu.ac.th/sarrangsit-online-detail/CommArts-Article18>
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. “วัยรุ่นและเยาวชนกับสื่อสังคมออนไลน์”. สืบค้นเมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.thaihealthreport.com/article-julyo3-2020>
- ณัฐฐา บางสุวรรณ. (2560). “การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ทโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา: โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- ปริศนา เชี่ยวสุทธิ. (2561). “การศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อในด้านทักษะการสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น”. *วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). *ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ: คู่มือการรู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ทครีเอชั่น.
- พลอยวิไล ทองรักษ์. (2562). “ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ และสุขภาพจิตของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. ปีที่ 45 ฉบับที่ 1 มกราคม: 200-228.
- วิไลภรณ์ จิรวินนเศรษฐ์. *เด็กยุคดิจิทัลภายใต้สังคมแห่งสื่อออนไลน์และการเรียนรู้ทางสังคม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <http://nakhonnayok.dusit.ac.th/wp-content/uploads/2017/02/>
- สิงห์ สิงห์ขจร. (2562). *กระบวนการจัดการข่าวสารที่เป็นเท็จ (FAKE NEWS)*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สุนันทา แยมทัฬห และ อริยญา ศิริผล. (2561). “งานข่าวในยุคดิจิทัล: นักข่าวและการทำข่าวในศตวรรษที่ 21 (Digital Journalism: Journalists and News Making Process in 21st century)”. *คณะกรรมการสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สุปัญญา อภิวงศ์โสภณ. (2561). “การตรวจสอบข่าวปลอมด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยเครื่อง”. *วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- Nattapon Muangtum. *สรุป Digital Stat Thai 2021 จากรายงาน We Are Social ตอนที่ 1*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2564 จาก

<https://www.everydaymarketing.com/knowledge/digital-stat-thai-2021-from-we-are-social-report/>.

RAINMAKER. รู้จักกับ *Fake News* ทั้ง 7 รูปแบบ. สืบค้น เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม. 2563 จาก <https://www.rainmaker.in.th/7-type-of-fake-news/>.

